

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

- άλατζάς**=είδος ὕφασμα σπιτικό.
άμπάς=ὕφασμα μάλλινο χοντρό.
άμπαδένιος=καμωμένος ἀπὸ ἀμπά,
άμπατζής=ὁ δουλευτής τῶν ἀμπάδων.
άλισβερίσι=δοῦναι λαβεῖν, δοσοληψία.
άζάς (ὀ)=πάρεδρος δικαστικός.
άζαλίκι=τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀγά.
βαρεμένη=ἔγκυος.
γιουρνούκηδες=ἄτακτοι Τούρκοι ποὺ ἐλήστευαν.
ἐλαχες=ἔτιχες. — Ἐλαχές μας, παπᾶ πὸ τὸ πᾶπᾶ, εἶπε ἡ νοικοκυρὰ στὸν παπᾶ
ποὺ ἀγίαζε (φώτιζε) καὶ τὴν βοήθηε στὸ τραπέζι.
ἐπκες=ἐποίησες. — Ἐπκα, ἐπκες, ἐπκε, ἐπκαμεν, ἐπκατε, ἐπκασι.
ζαπτιέδες=οἱ ἀστυνόμοι
ζεμπίλι=πλεχτὸ μὲ ψάθα σακκούλι.
θωριά=τὸ χρῶμα.
κίλιφι=σκέπασμα τοῦ μαξιλαιοῦ καὶ κάθε θήκη πανένια.
καλντιρίμι=τὸ πετρόστρατο, ὅπως εἶταν ὄλοι οἱ τούρκοι δρόμοι στὶς
πολιτεῖες.
καλές=ἀκρόπολις βυζαντινὴ, δχυρωμένη μὲ τείχη καὶ πολεμιστρες, τρεῖς ὄρες
μακρὰν τῶν Σαοῦ Ἐκκλησιῶν. Εἰς τοὺς πρόποδες του τὸ χωριὸ Σκόπελος.
κεμέρι=ἡ πέταση ζῶνη, ποὺ ἔβαζαν μέσα τὰ χουσαῦ νομίσματα καὶ τὴ
τύλιγαν ταξιδεύοντας στὴ μέση.
λενιζιπέρης=ὁ γεωργός, ποὺ εἶχε χωράφια καὶ ζῶα νὰ ζεύγει.
μπογιαμάς=κρασὶ μαῦρο, στιφό, ποὺ γενότανε ἀπὸ τὸ μαῦρο σταφυλὶ μὲ
τὸνομα *παπασκαραλίκι* μεγαλόροφωγο καὶ ζουμερό.
μαξοῦλι=ἡ σοδειὰ τῆς χρονιαῖς τῶν σταφυλιῶν στὸν τρυγητό.
ντόκι (τὸ)=ὕφασμα σπιτικό γιὰ ρούχα καλοκαιρινά.
ντουβάρια=τοιχοί.
δμπασηδες=οἱ δεκανεῖς.
σεργιάνισμα καὶ σεργιάνι=τὸ θέαμα.
σεργιανίζω=θεῶμαι.
σαξιὰ (τὰ)=οἱ γλάστρες οἱ πῆλινες ποὺ φύτευαν λουλούδια.
σεκέρια=ζαχαρωτὰ λογιῆς-λογιῶ.

Π. Α. Χρυσόπουλος
 Παλαιὸν ἑθ. ἱστορ.
 Ἀθήναι 1937-8
 Ἐκδόσεις
 Λογικῆς
 Γραμματικῆς
 Ἑλληνικῆς
 τ. Δ΄.

- σελάχια** = ὄπλα
σοκάκια = δρόμοι.
σοφράς = τὸ τραπέζι τοῦ φαγητοῦ.
τεξιάχι = πάγκος, ποὺ δούλευε ὁ τεχνήτης.
τζαμπάξης = ὁ σχοινοβάτης.
τζαμπαζλίκια = οἱ σχοινοβάσιες καὶ οἱ ἐξυπνάδες.
τιρτίλια = στολίδια τοῦ ἀετοῦ, ποὺ σχηματίζουν τὰ παιδιά μὲ κομμένα χαρτιά καὶ τὰ κρεμοῦσαν σὰν σκουλαρίκια. Ἔτσι κρεμοῦσαν καὶ στὴν εἰκόνα τῆς ἀναστάσεως.
ισορματζήδες = οἱ πλούσιοι, οἱ ἄρχοντες, ποὺ λόγῳ τοῦ πλούτου τῶν ἐπιβάλλονταν καὶ διηύθυναν τὰ κοινά, οἱ κοινοτάρχοι.
τζανταρμάδες = οἱ χωροφύλακες καὶ ἀστυνόμοι.
τζουμπούσι (τὸ) = ἡ διασκέδαση μὲ φαγοπότι.
χουσμετεύω = κάνω δουλειές.
χουσμέτια = οἱ δουλιές.
χατζηλίκι = ὁ παγαμὸς τῶν Χριστιανῶν στὰ Γερσοόλυμα καὶ τῶν Ὀθωμανῶν στὴ Μέκκα.
χατζής = αὐτὸς ποὺ πῆγε στοὺς ἁγίους τόπους.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Δαϊκή Τέχνη — Ἡθογραφία — Ἑλληνική Τέχνη

Δὲν εἶναι πρώτη φορά πού προλογίζω διηγήματα τοῦ Πολύδωρου Παπαχριστοδούλου. Καί τώρα μετὰ τόσα χρόνια πού μοῦ δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ δευτερολογήσω, τὸ κάνω μὲ τὴν ἴδια εὐχαρίστηση πού δοκίμασα καί τότε.

Τὰ διηγήματα τοῦ Π. Π. δὲν γέρασαν, δὲν κάλωσαν, εἶναι καί θὰ εἶναι πάντα ὅμοια μὲ τὸν ἑαυτό τους. Ἐκεῖνο πού τὰ χαρακτηρίζει εἶναι ὅτι δὲν προβάλλουν καμμιὰ ἀξίωση, καί εἶναι αὐτὸ τόσο ξεκουραστικό. Ὁ Π. Π. μᾶς προσφέρει τὰ διηγήματά του ὡς *πράγματα*, ὡς ἀντιζευμένα, καί ὅπως δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ κρίνουμε ἢ ν' ἀρνηθοῦμε τὴν ὑπάρξη τῶν ἀντιζευμένων πού βλέπουμε, παρόμοια δεχόμεστε καί τὴν *πραγματικότητα* πού μᾶς χαρίζει χωρὶς νὰ τὴ συζητοῦμε. Ἐνα διήγημα τοῦ Π. Π. εἶναι μιὰ ἀλληλουγία φυσικῶν ἀντιζευμένων μὲ τὴν ἴδια ἔντονη ζωτικότητα πού παρατηροῦμε σὲ ἄλλα επίπεδα, σὲ ἄλλη τάξη πραγμάτων, ὅταν θαυμάζουμε λ. χ. τὸ ἐσωτερικὸ ἐνὸς λαϊκοῦ σπιτιοῦ, τὴν τοποθέτηση τῶν εἰκόνων πάνω ἀπὸ τὸν κομὸ, τὸ ἀράδιασμα τεντζερέδων στὸ ράφι τῆς κουζίνας, τὴ θέση τοῦ καναπέ κατὰ μεσοῖς τοῦ τοίχου, τὴν πολυθρόνα κοντὰ στὸ τζάκι, τὴ γλάστρα στὴν ταράτσα, τὸ κιούπι στὴν αὐλὴ καί τὴν κανάτα στὸ παράθυρο. Τέτοια πράγματα εἶναι φυσικά καί ἀναντίρρητα. Ἡ καθημερινὴ ζωὴ, ἡ ἀνθρωπινὴ ἔξις, τὸ ἀτομικὸ ἔμφυτο γούστο, τὰ κατὰ τόπους ἔθιμα, κάποιος βαθύτερος ὑποσυνειδήτος λόγος, ἡ ἀναπότρεπτη ἀνάγκη καί ἡ τυχαίότης ἀκόμη, τέλος ἕνας πατροπαράδοτος πολιτισμὸς τὰ ὀρίζουν κατὰ τρόπο ἀνέκκλητο. Μὲ τὰ ταπεινά τοῦτα στοιχεῖα τόπου, χρόνου, θέσεως, ἀναλογίας, πληρῶνεται μὲ τὸ πῶς φυσικὸ μέσον, ὁ νόμος μιᾶς ὀρισμένης ἁρμονίας. Ἡ ἔξις καί ἡ ἀπόθησις τῶν στοιχείων, ὁ πρέπων χαρακτηρισμὸς ἐκάστου, ἡ οἰκονομία πού

διέπει τὰ πάντα, ἡ ἔκδηλη κατευθυντήριος γραμμὴ, ἡ ἐνιαία ἐντύπωσις ποῦ δημιουργεῖται ἀπὸ τὸ σύνολον, ἡ φωτοσκίασις τέλος τῶν μερῶν ἀποτελοῦν τὴν συνισταμένη μιᾶς ζωντανῆς ἁρμονίας, ποῦ εἶναι τὸ μυστήριον καὶ ἡ ποίησις τῆς ζωῆς. Αὐτὴ ἡ πολυσύνθετη καὶ πολύπλοκη αἴσθησις ἐπηρεάζει τὸ δημιουργὸ—συγγραφέα ἢ τεχνίτη—ὅσο περισσότερο εἶναι συνυφασμένη ἡ ζωὴ του μετὰ τὰ πράγματα τοῦτα ἀπὸ τὴν πῶς εὐαίσθητη παδικὴ ἡλικία. Νομίζεις πῶς τὸ χῶμα, ὁ ἀέρας, ἡ μυρουδιά τῆς βροχῆς, ἡ διαρροῦθμισις τοῦ σπιτιοῦ, ἡ κυριακάτικη λιακάδα, οἱ σκοτεινὲς μέρες τοῦ σχολείου, ἡ ἐντύπωση ἀπὸ τοὺς «μεγάλους», ὁ πόθος τοῦ παιχιδιοῦ, οἱ πικρὲς τιμωρίαι τῶν παιδιάτικων χρόνων, ἀπαρτίζουν τὴν ἀπαραίτητες προϋποθέσεις ποῦ, συνειδητὰ ἢ ὄχι, ἐπιβάλλουν στὸν ὄριμον καλλιτέχνη ὀρισμένες τάσεις, ὀρισμένες συνήθειαι, ὀρισμένη τέλος τεχνοτροπία—ἐκεῖνο ποῦ ὀνομάζω ὀρισμένες ἀναλογίαι—ποῦ τοῦ εἶναι προσωπικῆς, καὶ ποῦ ἀπαρτίζουν τὸ ξεχωριστὸ «ῦφος» του καὶ τὸ διακριτικὸν τοῦ σημεῖο. Τὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποῦ μᾶς κάνει ν' ἀναγνωρίζουμε, πρὶν ἀκόμη δοῦμε τὴν ὑπογραφή, ἓνα ἔργον ζωγραφικῆς, ἓνα διήγημα, ἓνα μουσικὸν μοτίβον, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται γιὰ τεμαχισμένα, παλαιωμένα καὶ, ἀπὸ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, σχεδὸν ἀγνώριστα ἔργα. Καὶ ἂν εὐρύνουμε ἀκόμη τὴν ἔννοια αὐτῆ, βλέπουμε τὸ πνεῦμα μιᾶς ὀλόκληρης ἐποχῆς, καὶ ὄχι πλεον ἐνὸς ἀτόμου, νὰ καθρεφτίζεται στὰ ἔργα τέχνης ποῦ μᾶς ἄφισε. Ἐτσι λέμε: Αὐτὸ ἀνήκει στὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα, αὐτὸ στὴν κλασσικὴν ἐποχὴν, αὐτὸ στὴν ρωμαντικὴν, καὶ εἶναι ἀδύνατον ν' ἀνήκει σ' ἄλλη.

Εἶναι σὰν ἡ ἴδια ἡ αἴσθησις νὰ ὑφάθηκε μέσ' στίς κλωστῆς τοῦ κεντήματος, σὰν δύναμις, τίς οἶδε ποιᾶς μυστηριώδους ἀλχημείας, νὰ πότισε ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τὸ χῶμα ἀπ' ὅπου βλάστησε καὶ ἀνθῆσε τὸ ρόδο τῆς ποιήσεως, σὰν ἓνα μέρος τῆς ψυχῆς νὰ κρυφτήκε μέσα στίς πτυχῆς τοῦ ἀγάλματος καὶ νὰ τοῦ δίνει τίς πολυτιμῆς καμπύλες, ποῦ ἀποτελοῦν τὸ εἰδικὸν βῆρος του. Ἐτσι ξεχωρίζουν τὰ πραγματικὰ ἔργα ἀπὸ τὰ ψεύτικα.

Ἡ δόνησις, ὁ παλμός, ὁ ἀνεπηρέαστος ἐσωτερικὸς ρυθμός, τὰ φέρουν κατ' εὐθειαν εἰς αἴσιον τέλος. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ

ποιότης τοῦ ἔργου, τὸ μόνο στοιχεῖο πὸν δὲ μπορεῖ νὰ γελάσει ἐκείνους πὸν τὸ ἀναγνωρίζουν. Ἐκεῖνοι βλέπουν τὴν ποιότητα, ἔστω καὶ ἂν εἶναι θαμμένη κάτω ἀπὸ τὰ σκύβαλα παροδικῶν ἐλαττωμάτων καὶ ἀναγνωρίζουν τὴν **αὐθεντικότητα** ὅπου κι' ἂν βρισκεται. Καὶ ὅπως εἶπα προηγουμένως, ὑπάρχει ἡ ἴδια αὐθεντικότης σ' ἓνα δημοτικὸ τραγοῦδι, στὴν ἀρχιτεκτονικὴ μιᾶς ξύλινης μπαράγκας, στὴ μελωδία μιᾶς κραυγῆς, στὸ ρυθμὸ μιᾶς φυσικῆς κινήσεως, ὅπως καὶ στὴ διακόσμηση τοῦ Παρθενῶνος, στοὺς ἤχους μιᾶς σονάτας ἢ στοὺς σοφοὺς βηματισμοὺς ἑνὸς μπαλέτου. Ζήτημα ὕψους καὶ διαβαθμίσεως, ἀλλ' ὄχι ποιότητος. Ἀντιθέτως, σὲ πλεῖστα ἔργα—καὶ ξαίρω ποιά ἔχω στὸ νοῦ μου—παρ' ὅλη τὴ φαινομενικὴ τους ἀριότητα, παρ' ὅλη τὴν ὑψηλὴ θέσιν πὸν διεκδικοῦν στὸν πίνακα τῶν ἀξιῶν, φαίνεται καθαρὰ ἡ ἔλλειψις τοῦ πρωτίστου αὐτοῦ ὅρου πάσης τέχνης. Σ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ ἔργα ἄλλο δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὶς ἀπεριόριστες ἀξιώσεις τους, πὸν θὰ μείνουν γιὰ πάντα ἀνεκπλήρωτες.

Καὶ ἡ αὐθεντικότης αὐτὴ πὸς ἀποκτάται; —Δὲν ἀποκτᾶται. Προϋπάρχει. Κάποτε ἀργεῖ νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ νὰ ξεχωρίσει τὸν δρόμο της. Κάποτε πάλι τὸν βρίσκει μὲ τὸ πρῶτο. Ἄλλοτε ἐξελλίσσεται ὡς τὴν ἰδιοφυΐα. Ἄλλοτε περιορίζεται στὴν εἰδικότητά της. Εἶναι πάντοτε ἰσχυρὰ καθωρισμένη ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν καὶ τὴ φύσιν τοῦ καλλιτέχνη. Ἐκδηλώνεται πότε βαθμηδὸν καὶ ὑπομονητικὰ, βῆμα πρὸς βῆμα, πότε ὀρμητικὰ καὶ πληθωρικὰ, ὅπως εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ Π. Παλαχριστοδούλου. Τότε δὲν φοβᾶται τὶς ἐπαναλήψεις οὔτε τὰ λάθη στὶς λεπτομέρειες. Ἡ ὀρμὴ της σκοντάφτει ἴσως στὰ ἐμπόδια, ἀλλὰ ξεχειλᾷ καὶ βρίσκει ἄλλοῦ ἀναπληρώσεις. Ἡ ἀλήθεια τοῦ συναισθήματος, ὅταν μάλιστα ἀναπηδᾷ μὲ τόση θέρμη, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ συμβουλὰς καὶ κανόνες. Βρίσκει μέσα της τὴ δικαίωσιν τῶν πράξεών της, καί, ἐπειδὴ οἱ πράξεις αὐτὲς εἶναι δίκαιες καὶ νόμιμες, γίνονται ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ «κανονικές». Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο λέμε λ. χ. ὅτι ἡ λαϊκὴ τέχνη ξαναβρίσκει τοὺς χαμένους νόμους τῆς ἀρχαιότητος. Τοὺς ξαναβρίσκει δηλαδὴ διὰ τοῦ αἰσθήματος καὶ τοῦ ἐνστίκτου, ὅπως τοὺς εἶχεν ἀνακαλύ-

ψει καὶ κείνη. Τοὺς ξαναβρίσκει καὶ διὰ τῆς ταπεινῆς ὑπακοῆς σὲ τεχνικὲς ἀπλές, ἀλλὰ καὶ ὀρθὲς ποὺ ἔχει διαφυλάξει. Εἶναι οὐσιώδεις ὁ τεχνίτης νὰ βρίσκεται σὲ φυσικὴ καὶ στενὴ ἐπαφὴ μὲ τὰ ὕλικά του μέσα, καὶ νὰ ἔχει μὲ τὰ πράγματα σχέσεις πρωτόγονες. Ἡ τέχνοτροπία του γίνεται διαυγῆς καὶ χωρὶς ὑστεροβουλία. Βαδίζει κατ' εὐθειαν πρὸς τὸν σκοπὸ του καὶ ἀγνοεῖ τοὺς ἐλιγμούς. Κρατεῖ στήν ἐκτέλεση μιὰ πειθαρχία ἀξιοθαύμαστη. Καὶ συνήθως χαλάει ὅ,τι ἔκανε, ἂν προσπαθῆσει νὰ ὑποτάξει τὴν ἐργασία του σὲ τεχνικὲς ξένες πρὸς τὴν ἰδιοσυγκρασία του καὶ τὶς γνώσεις του.

Τοῦτα ὅλα εἶναι γνωρίσματα τῆς ἀληθινῆς λαϊκῆς τέχνης καὶ συγχρόνως τοῦ Π. Π., ὁ ὁποῖος χωρὶς νὰ κάνει λαϊκὴ τέχνη καὶ χωρὶς νὰ τὸ ἐπιζητεῖ—ἴσως μάλιστα χωρὶς νὰ τὸ ξαίρει—ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν ἀστείρευτὴ τούτῃ πηγὴ κάθε γνήσιας τέχνης τὶς κύριες ἀρετὲς του: Τὴν κατ' εὐθειαν ἐντύπωση καὶ ἀπόδοση, τὴ δύναμη καὶ τὴ δροσιά. Καὶ εἶναι ἀκριβῶς ὅ,τι πρέπει ν' ἀγνοεῖ ὁ καλλιτέχνης τὴν ἀρχὴ τῆς ἐμπνεύσεώς του, γιατί τότε μόνο γίνεται γόνιμη. Μήπως δὲ γνωρίζουμε ζωγράφους ποὺ προσπαθοῦν ἐν γνώσει τοὺς νὰ μιμηθοῦν τὶς πρωτόγονες τέχνες, καὶ ποιητὰς ποὺ θέλουν νὰ μοιάζουν τὰ ποιήματά τους μὲ τὰ δημοτικὰ τραγούδια, καὶ ὑπερρεαλιστὰς ἀκόμη ποὺ κατὰ παραγγελίαν κάνουν ὑπερρεαλισμὸν;

Ἡ **ἠθογραφία** ἔχει κατ' ἀνάγκην σχέση μὲ τὴ λαϊκὴ τέχνη, ποὺ κι' αὐτὴ πηγάζει ἀπὸ τὴ λαϊκὴ συνείδηση. Καί, νομίζω, δὲν μπορεῖ νὰ γίνει γνησιώτερη ἠθογραφία ἀπὸ κείνη ποὺ γεννιέται αὐθόρμητα στὸ νοῦ ἐνὸς προικισμένου ἀτόμου ἀπὸ τὶς ἄπειρες προσωπικὲς του ἀναμνήσεις. Γιατί τότε, τὸ ἀπλὸ καὶ ξερὸ γεγονός παίρνει συγκίνηση καὶ ζωὴ ἀπὸ τὴ ἴδια συγκίνηση καὶ τὴ ζωὴ ἐκείνου ποὺ τὸ ἀφηγεῖται καὶ ποὺ τὸ ἔζησε. Χρειάζεται λοιπὸν πρῶτα πρῶτα αἴσθημα καὶ ἀγάπη ἢ ἠθογραφία, γιὰ νὰ φθάσει στὴν τέλεια αὐτὴ μορφή ὅπου τὴν ἔφερε ἓνας Παπαδιαμάντης καὶ τώρα ἓνας Παπαχριστοδούλου στὰ διηγήματά του.

Χωρὶς τὰ διηγήματα αὐτά, τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου του, τὰ λόγια καὶ τὰ φερσίματα τῶν συμπατριωτῶν του, θὰ ἔμεναν γιὰ πάντα θαμμένα ὄχι τόσο κάτω ἀπὸ τὴ δυστυχία καὶ τὰ ἐρείπια τῆς Θρά-

κης, ὅσο κάτω ἀπὸ τὴ λησιμονιά καὶ τὴν ἀδιαφορία τῶν ἴδιων τῶν ἑαυτῶν μας.

Καὶ ὅμως μᾶς ἦταν ἀπαραίτητα νὰ τὰ ξαίρουμε, γιὰτὶ αὐτὰ ἀπαρτίζουσι ἓνα ἀπειροστὸ μέρος τῆς **Ἑλληνικῆς Παραδόσεως**, ποὺ ἀπ' αὐτὴν καὶ μόνον θὰ διαμορφωθῆ ἴσως κάποτε ἡ νέα «ἐλλη-
νητικὴ» τέχνη, ὁ νέος «ἐλληνικὸς» πολιτισμὸς, ποὺ ἄλλοι τὸν περιμένουν ἀπὸ μιὰ ἄψυχη καὶ ἀντιπνευματικὴ μίμηση, ὅπως ὁ ἀκαδημαϊσμὸς, ποὺ ἐνσαρκώνει ἀκριβῶς τὴν κατ' ἐξοχὴν ἀντιελλη-
νικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς καὶ ἐπομένως τῆς τέχνης.

Μὲ τὶς ἠθογραφίαις του, καθὼς καὶ μὲ τὴν πολύτιμη ἐργασία του στὸ «Ἄρχεῖο τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ» ὁ Π. Παπαχριστοδοῦλου προσφέρει λοιπὸν μιὰ πραγματικὴ ἐθνικὴ ὑπηρεσία. Τὸ ἔργον του ἀπευθύνεται εἰς τὸ μέλλον ὅσο καὶ εἰς τὸ παρόν.

Ν. ΧΑΤΖΗ-ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΓΚΙΚΑΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ